

Рајко Лукач

НА СРЕДОКРАЋИ ВИЈЕКА

Тито је у јулу 1952. године посјетио Дубицу и открио споменик партизанској авијацији на ливади поред кнешпољске цесте, гдје се прије једне деценије спустио *поиџез* Фрање Клуза, партизанског пилота рођеног у нашем граду.

Киша се добро нападала тих дана, а потоци набујали, само шарају њивама, па се сукње сваки час повисоко дизале, да се не уквасе извезене рубине. Тито у маршалском шињелу, кога је због врућине морао убрзо скинути и дати га ађутанту, окружен силном пратњом у униформама и црним одијелима, стао је пред споменик, а народ навалио да га види и чује. Узбуђени и радознали, ломили су ограде, гурали и газили једни друге, све док се не пробију до кордона милиције. Пошто је маршал, праћен бурним пљескањем и узвицима, скинуо платно са споменика, развило се Козарачко коло, у које се и он одмах, али накратко ухватио, да га фотографишу. Сјетио се да је недавно оперисао брук и да не би требало претјеривати ни у стајању ни у игрању, те је народ сам остао да ђипа и вришти.

У Дубици је тим поводом приређена изложба фотографија на тему „Напредан радни човјек у изградњи социјализма”, на коју је учитељица Аугуста довела сва четири разреда наше сеоске школе. Пјешачили смо тринест километара до града и још толико назад, дивећи се прашина која се ковитлала иза нас и чудећи се учитељици што вуче мушки кишобран кад нема нигде облачка на небу. Некако сам био убијеђен да је то кишобран мог зета.

Фотографије је снимио дубички фотограф Радуловић, а двије, испод којих је крупним словима писало „Ватрогасна бригада” и *ансалдо*, направљене су у нашем селу. На једној су озбиљна лица петнаест младића око коња упрегнутог у штел са шмрковима, а на другој повећа група раз-

драганих мушкараца и дјеце око трактора гусјеничара. Испред те двије слике остали смо најдуже, препознавајући лица комшија, међу њима и неке од нас. Сјетили смо се да је Радуловић долазио још једном у село да фотографише, кад су се утопили серезејски коњи, али те слике није било на зиду. Толико смо зајаморили због тога, да се и учитељица умијешала, објаснивши да је та фотографија урађена за судску архиву и не износи се ван суда.

Био је крај школске године и велика врућина, па је другарица Аугуста, швалерка мог зета и градска каћиперка распоређена у наше село, последије разгледања изложбе купила себи лијеп платнени шешир са свиленом машном у кројачници „Мода” и шарену лепезу у малом дућану на чијем је зиду писало „Код Изета свега из свијета”, а ђацима који су понијели новац дозволила да купе сладолед. Учитељица је кармином пажљиво прелазила преко усана, које сам мрзио из дна душе јер сам знао да их мој зет љуби готово сваке вечери, а ми смо лизали Шабанове слатке кугле у фишецима и дивили се необичном ауту са великим буретом из кога је прскала вода по прашњавој улици и предким су се пролазници журно склањали у дућане. Оставила нас је да зуримо за поливачима, а она утрчала у Радуловићеву радњу, да се фотографише, а ја сам помислио како ће слика завршити у новчанику мог зета. Кад је сјевну магнезијум и сликање било готово, а фишеци скрцкани, свако је дубоко уздахнуо и помислио да му се душа никада неће заситити сладоледа.

Док смо се сврставали двоје по двоје у колону за повратак, појавио се мој зет на бициклу и смјестио учитељицу на рам. Отворила је црни кишобран, да их штити од сунца, а и од радозналих пролазника и њихових погледа док се љубе. Откако је зет дошао из затвора, све је чинио да у друштву жена надокнади изгубљено вријеме, не обзирући се на моју несрећну сестру. Ни учитељица се не обзире на љубоморног школског инстпектора из Дубице и пријетње да ће добити отказ ако настави да се виђа са дотичним пропалитетом.

Оставши сами, да би колико-толико ублажили умор, изули смо се, окачили опанке око вратова и боси, трпећи глад и одмарајући се на мостовима, допјешачили у село, ковитлајући прашину жустрим корацима. И све вријеме, да заборавимо на умор, пјевали партизанске и ударничке пјесме, „Један два, један два, иде војска Титова”, надвикујући једни друге и прекидајући само да сваком пролазнику, чим смо изишли из града, назовемо добар дан, како нас је научила другарица Аугуста, строго нам подвукавши да би било „врло идиотски” ако бисмо и у граду поздрављали кога год сретнемо.

Ватрогасна бригада

Када се вратио из КНОЈ-а, гдје је навикао да заповиједа, Нешо је основао ватрогасну бригаду и постао њен командир. Био је лијеп мушкарац, зализане црне косе и глатког лица, и поприлично лијен. Незаинтересован за рад, свашта је смишљао и премишљао, не би ли се како и он дочепео хљеба без мотике. Тако му је ово командировање ватрогасцима било као поручено.

Чету, коју су званично назвали бригадом, чинило је петнаест мушкараца, а Шикац, као и Нешо познат по љености, постављен је за његовог замјеника. Упутили су молбу рављанској Општини и уз залагање Управног одбора СРЗ добили ватрогасна одијела и ципеле, а командир и замјеник еполете са чиновима (први три жуте штрафте на рукавима и црвене ромбоиде на реверима, а други само двије штрафте). Нешо је ходао испружених руку, поносно загледан у штрафте, и пјевушио пјесму коју је сам спјевао и свирао понекад на приму:

*Дај, ћаћа, њара, ња да има баћа
хљеба без мотице, хљеба без мотице,
да њоваздан шћима цуру и шамбуру,
цуру и шамбуру...*

Командирова обавеза била је да држи политичка и стручна предавања чети, али се Нешо стално извлачио како се није довољно спремио, те ће то да обаве други пут. Једном је и покушао да одржи час, али га нико није слушао, а на крају му рекли: „Ајде, богати, не мапрдај више!”, и запричали се о похапшеним ловокрадицама, безбрижно љупајући осушене сјеменке. Нешо је то и хтио да чује, да би имао разлог за љутњу и даље избјегавање политичког нагваждања. Ипак је срдито згазио отпљунут чик са усне и неко вријеме остао да замишљено ћути, посежући и сам шаком у шешир са сјеменкама.

Момци су се врло озбиљно латили посла и управа задруге почне да их подржава. Добили су коња и штел на два точка, на који су намонтирали брентачу. Састајали су се сваких седам дана на утрини пред поповом кућом, у којој су сад били општина и милиција, и увјежбавали настављање цријева, доносили у кантама воду с пумпи пред серезејским шталама, импровизовали пожаре палећи буњиште поливено прегорјелом нафтом из *ансалда*, задружног трактора, и окретали сирену за узбуну. Њиховом позиву су се одазивали само најближи сељани и они, који су то користили да прекину мучни рад на њивама. Озбиљну пажњу томе посвећивала је само сеоска живина и већ на први звук прекидала чепркање, безглаво напуштала буњиште и склањала се по

околном жбуњу. На крају бжежаније гегао је пиргави пијетао, љут што прекида оргијање у свом великом јату, наkostenријешене кресте и раширених крила, којима је лупао по смећу тако силовито да је летјело перје.

Ватрогасни коњ је био изузет од свих послова и мирно је шест дана пасео траву и пландовао у пољу, а седмог дана неко од Нешиних бадавација дојашио би га на вјежбу код Задруге. Само га Нешо није никада узјахао. Њега је у дјетињству угризао за тјеме неки љути ждријебац и бојао се сваког коња, па и ове мирне раге, не усуђујући се да јој приђе ни од главе ни од репа, што је вјешто крио.

Нешо се није мијешао ни кад су поткивали маторог бјелца. Сјео је на праг задружног дућана крај мене и друге дјеце, која су дошла да велики одмор проведу у дивљењу ватрогасној вјежби, и гледао како се Шикац лијено завлачи под коњски трбух и хвата га за ногу, коју вјешто преклапа у кољену, те намјешта копито на своје кољено, да га оструже турпијом и обреже кљештима. Поткову би скинуо са каиша, те један по један чавао вадио из уста, као да вади сам себи расклимане зубе, а други ватрогасац, окренут нам леђима, укуцавао их у копито кроз рупице поткове.

Коња су водили и на сахране, које нису биле честе. У селу је мало старијих људи претекло усташком ножу, па се ријетко ишло доктору у град и ријетко умирало. Зато је смрт искаљивала свој бијес на неколико младих људи обољелих од туберкулозе, који нису имали чиме да купе стрептомицин од шверцера Рапајића. Тада сви обуку униформе и са ватрогасним шљемовима под мишицом, како су видјели да ватрогасци у граду носе дувачке инструменте кад свирају за покојником, ишли у врху колоне, између крстоноше и накићеног коња што вуче кола са мртвачким сандуком, а Шикац је сједио у гвозденом сицу и затезао узда бјелцу да не закаса.

Око задружног буњишта стално се мувао луди Бритвар, чекајући да ватрогасци послјије вјежбе сједну за котлић да ручају, па да и њега позову на војнички грах и дуван умотан у крајичак новина. Том несрећнику, који се из рата вратио без памети и са чудним навикама, за грах није била потребна кашика, јер га је брзо и вјешто сркао из лименог таџира, како је чинуо у логору, никада ни једну кап не просувши, па чекао да се и други наједу и дозволе му да омаже загорјело дно бакрача. Ни за дуван му нису, као њима, биле потребне новине, него га је жвакао згужваног у кутлицу. И на то жвакање се навукао у логору, у канцеларијама које је рибао сваког предвечерја, гдје је налазио опушке, али није имао чиме да их припали, те их је сатима жвакао. Не могавши ни послјије логора да живи без дувана, долазио је рано сваког понедељка да почисти Дом културе, јер је земљани патос послјије недељне забаве био препун опушака, које је трпао по џеповима и имао шта да жваће до сљедеће игранке. Стар-

ци, што су пушили лулу, кад дођу да пазаре у задружни дућан, давали су му изгрижене лулетине, да из њих ишчачка смолу и чађ, које је уваљане у лоптице халапљиво мљео преосталим зубима и језиком.

Чета је од серезејске Управе добила кутију коломасти, али нико није желио да се бакће скидањем точкова и мазањем осовине штела, те су Бритвару дали дувана да уради тај прљави посао умјесто њих, а они се извалили на бале прешаног сијена и слатко хркали. Кад су се пробудили, имали су шта да виде – сеоска луда је умјесто осовине намазала паоце и шине, подне даске и лијевче, руду и сиц, ватрогасни шмрк, не престајући да размазује коломаст док год се кутија није испразнила.

Док дланом о длан, пролетјело је педесетак безбрижних вјежби и чинило се да ће им сав живот бити једнако безбрижан. Али, како то већ бива, једном је морао да букне и прави пожар: запалила се курузана, и то на самом крају села. Командир је, сав важан, окретао ручицу и сирена је помамно завијала. Мислећи да је и то вјежба, момци се нису баш претргли у журби, а кад су се најзад окупили пред Задругом, требало је пронаћи коња негдје на паши и упрегнути га у штел са брентачом и цријевом, што је такође ишло споро.

Кад су напакон стигли у Доњане, на лице мјеста, затекли су само угарке и неколико жена у црнини, што су као вране грактале око зграишта и удовицу чија је била курузана, покушавајући да је утјеше и смире. И лудог Бритвара како, не обзирући се на жене које су постиђено узмицале и закретале главу, пиша по жеравицама и пепелу. „Е, јебига, момци, још једино можете угасити своје цигарете и мени дати остатак, да имам шта жвакати!”, рекао им је лудак док су намотавали узалуд развучен шмрк.

Пландовали су безбрижни ватрогасци на задружном буњишту још пола године, слушали Нешино тамбурање и чекали нови пожар. Задовољни њиховим љенчарењем и изигравањем спретних ватрогасаца, серезејска управа је позвала фотографа из града, да их услика са шмрковима око задимљеног буњишта и приложи је зидним новинама у главној улици.

Тако су им, усред вјежбе, банули фотограф и берберин. Кад је обављено шишање и бријање, а брицо им стипсом зауставио крварења из расјечених бубуљица налијепивши на њих папириће, ватрогасци су морали да поново запале смеће, на које су јуначки кренули са шмрком и кантама воде. Кад је и фотограф обавио своје, испржили су сланине на жару, а нашло се и ракије да почасте дубичке мајсторе, који су халапљиво пили на гладан стомак и, кад су хтјели да крену, ноге их нису могле донијети ни до бицикла. Легли су на бале сијена, а ватрогасци их покрили бундама двојице тракториста, узели *Борбу* из фотографовог џепа и међу собом раздијелили листове, да у њихове маргине умотавају дуван.

Онда је неко дијете, кришом пушећи кукурузну свилу, несмотрено убацило шибицу у кацу конопље и штала моје сестре се запалила. Кров је изгорио, а зидове су некако спасиле комшије и Нешини момци, који су овога пута стигли нешто брже, јер је била зима и коњ није био на паши. Црвени пламенови и дим су се пробијали кроз мрак и пропињали ка небу, отресајући гомиле ужарених пахуља пепела и кријесница са себе, а околу су јуриле жене и приносиле канте воде мушкарцима који су утрчавали у дим, а други упирали дебелу шмрк на огањ из кога су се плазили пламени језици.

Био је мраз, али сам се ја знојио од врућине и мислио како ћу се сав растопити. Кад се кров срушио, варнице су још јаче заискриле и сви су закукали, захваљујући се богу што обрушени цријепови и каплаји нису никога погодили.

Неколико мјесеци послје пожара сестрин синчић је угледао непознатог мушкарца на штали. Имао је искрпљене хлаче, морнарску мајицу и излизан шешир, бркове. Као какво страшило на вјетру, кладио се и укуцавао летве на поцрњеле рокове, који су шкрипом реаговали на његово пентрање. Угарављеним лицем личио је дјечаку на чергара и стао је да га гађа камењем. Непознати је извадио ексер из уста и рекао да му је отац и да се смири. Дјечак је повикао да није, да је његов отац у затвору. „Јесам, јесам! Нема више затвора, сине. Враћу сам се!”, убеђивао је дјечака који је бјежао преко дворишта.

Ансалдо

Довезао га је шофер Ацо, возом до Церовљана, па трећом брзином до нашег села.

Позвали су берберина из Дубице да ошиша задружне прваке, како би били што свечанији и важнији пред народом. Шишао их је у липовом хладу пред школом, а они нагађали хоће ли тако страшна грдосија на гвозденим гусјеницама моћи да пређе дрвени мост на Уни а да га не скрши, још више бринући за натрули мост на улазу у село, чије би нас урушавање одсјекло од свијета. Па се силни народ поредао низ друм, тамбуре свирале, пјевале се ојкаче и бећарци, играло час плетено час дрмеш. Омладина је махала папирним заставицама и букетима јоргована. Пред мостићем, преко кога се улази у село, стајали су руководиоци задруге и у себи се молили богу да његова јапија издржи.

Дуго су слушали бректање мотора, те угледали облак прашине и потрчали му у сусрет. Шофер их је на вријеме примијетио и закочио, искључио мотор и повукао ручну кочницу, узео флашу од економа и

узвратио здравицом, отпио добар гутљај и притиснуо сирену. Сипљиви задружни економ и магационер, коме је као писменом припала част да одржи говор, да честита шоферу, а трактору на њушку проспе чашицу ракије, добро се закашљао од узбуђења, да је и крв пљунуо у гапу, али га од цике нико није чуо ни притекао у помоћ. Сви су дуго пљескали најстаријем сељанину, кад је скупио снаге да се затрчи и гузицом удари у чело хаубе. Цвијећа је толико лежало пред трактором да су се дјеца плашила да се букети не заглаве у гусјенице и зауставе га.

Задружни прваци, изабрани од бивших партизана и логораша и сви примљени у Партију, склонили су се с моста и видјели да је бог услишио њихове тајне молитве – ћуприја је издржала терет. Густа прашина подигнута гусјеницама није спријечила дјецу да трче за трактором до Задруге и гледају Ацу како вјешто маневрише између дирјека док га упаркирава под шупу. Уз пут су се мимоишли са коњском запрегом, у којој је кречар из Гаштице возио товар кречног камена на дубички плац, и поплашени коњи су одвукли кола у гапу, замало их не преврнувши. Чим се мотор угасио, у цинтору мртве цркве, кога је од машинског парка Задруге дијелио само трули плот, стале су да грувају прангије и конзерве с мрвама карбида, да су се мачке и живина панично разбежали са задружног буњишта.

Ујутро је задружни курир Бубека, шаљивција и женскарош, ишао кроз село и, као мујезин на молитву у сусједном селу, позивао на копање: „Ајте, жене, на поса, ’бо вас *ансалдо!*” У Савски бок су похрлила и дјечаци, иако је то био дан кад цестом кроз село пролази сладоледија са троколицом и сандуком који пиша, како смо говорили због влажног трага у прабини од цуркања леда што се лагано топио. Једва су заспали те дуге ноћи и рано се пробудили у страху да очеви не оду без њих, а до њива на савској обали није лако доћи и сигурно би забасали ако би кренули сами. За дјецом су се довукла и сва три сеоска лудака, а није се дуго чекало ни на Рајкана, градску луду, што је за ту свечену прилику намазао лице разнобојним кремама за ципеле и кришом се увукао у приколицу камиона којим се довезао до наше Задруге, а одагле наставио пјешке за народом.

Чак је и безноги Јово, коме је болест скврчила ноге још док је био беба у сталку и ходао одбацујући се снажним рукама, дошао у Савски Бок да гледа како то гусјеничар вуче плуг и оставља за собом четири бразде, да својим очима види и својим рукама потапше металну бедевину. Окупљени мушкарци, још миришући на комовицу, којом су се умилли послуже бријања, скидали су офуцане шешире као на сахрани, шаком брисали ознојена чела, нервозно шутирала псе који су их допратили и остајали ниједи пред призором. Само је Бубека имао шта да каже и то је сваки час понављао: „Зар није грехота тје-

рати коње и краве да ору, питам ја вас. Дабоме да је грехота, и то велика! Зато је ту сада трактор и наши коњи, краве и волови могу мирно да преживају и прде по шталама.”

Орао је *ансалдо* без престанка и двојица шофера смјењивала су се сваки сат, а два радника довлачила воду из Саве и полијевала мотор, да га охладе. Ацо је лијеву шаку држао на једној од пет ручки за управљање, а десном је од времена до времена пролазио кроз зифт црну косу, која је била просиједа са стране, чешљао је и равнао прстима. Онда га је замјењивао Милован на сједишту и десном шаком узимао ручку, а лијевом покушавао да и он заглади ћубу, што се све више сјала од зноја и прста умрљаних товатном машћу.

Хладећи се шеширима као лепезама, посматрачи су климали главама, да дају до знања како се слажу са управником задруге, који сваки час понавља да је било много паметно што је браћу Змијањце послао на тракторски курс. Некако одсутно су пушили, једни драву, а други своју крцу умотану у бијеле парчиће новина, а Бритвар се мотао око њихових раскречених ногу и узимао опушке из суве траве, те правио куглице од дуванских мрвица и жвакао их без престанка.

Само је нама, дјеци, досадило једнолично зурење за трактором и брзо смо почели да се мешкољимо и кришом ћушкамо једни друге. Да бисмо разбили досаду, неко се досјетио и стао да пљуцка у траву, па смо му се одмах сви придружили, те је предложио да се такмичимо ко ће даље да пљуне, што смо прихватили и стали у ред, али се није добио побједник, јер су нам очеви убрзо забранили да се глупирамо.

За највеће врућине, кад је ваздух затреперио од подневног сунца, а жене у повезачама донијеле јело, посматрачи су принијели шаке устима и стали да у хору, надвикујући једни друге, зову трактористу на ручак, али их није могао чути од буке мотора. Звиждали су, махали рукама и псовали док није подигао плуг из бразде и повезао се ка хладовини у којој су га чекали.

Возачи и поливачи су пуцвалом обрисали масне шаке и сјели у хлад да ручају. Нашла се и по флаша пива за сваког од њих, које им је отворио Бритвар швапским отварачем, својим јединим ратним плијеном, што га носи као привезак везаног око врата, а они му за ту услугу оставили по гутљај на дну тамних боца.

Дјечацци су се храбро пели у кабину и на гусјенице, бректали на уста и притискали сирену која је парала уши свјетине, док их управник задруге није љутито отјерао, те се и сам попео на сједиште, притиснуо сирену, да скрене пажњу на себе, кашљуцнуо и кроз отворена врата кабине започео говор, који је преписао из неке књижице и научио га напамет:

– Другарице и другови... Прије десет хиљада година биле су потребне стотине људи и хиљаде руку недељно да ураде оно што сада обави један трактор за један једини дан...

– Прије десет хиљада година? Ваљда, јуче!, прекинуо га је и исправио Бубека.

– Овај броји само у хиљадаркама, промрмљао је и Клоцо, кицош у мокасилама сјајним од викса и са потамњеним брцима од чије су боје дјевојке послје пољубаца добијале оспе око усана.

– У сваком случају, другарице и другови, нема ништа што би било слично овој савременој удобности! – не даде се омести управник и настави да се хвалише упућеношћу, намигујући десним оком због јечменца на капку.

– Али трактор није никаква удобност! – није се предавао ни Бубека.

– Откад си постао Диоген и управник, не престајеш да изводиш и филозофираш! – поново се умијеша и Клоцо у дискусију, подсјећајући окупљене на управников надимак, чему су се сви насмијали.

– Да мути, да мути, брате, ко да је био на школама, а не у логору с нама! – повикало је углас још неколико сељана.

– Брекће да се оглуви, љуља се и грува по узораном и неузораном, да ће им бубрези отпасти! Дим и гар да и не помињемо – прискочио је Бубеки у помоћ, прекинувши за тренутак жвакање сланине, и један од младића што су били задужени да доносе воду за хлађење мотора.

– Па, него шта је, него удобност?! Зар тракториста не сједи? Кад год се сједи, молићу лијепо, увијек је удобност! – љутито им је друг Диоген скресао највећи доказ.

– Бокца му, стварно је тако – напokon се сложио Бубека с управником – Ти то најбоље знаш!”

На њиви се појави и неколико мушкараца са фесовима на главама и у хлачама са дубоким туровима: делегација, која је дошла да у име Ораховчана, види то чудо међеђанско. Опипавали су ручке и сајле, трубили, мирисали нафту, лупкали по лимовима, шаком или ногом ударали у гусјенице, загледали плуг и бразде, не кријући изненађење и задовољство: „Машалах, машалах! Не буди му урока!” Да покажу колико уживају у призору, напунили су чибукe дуваном и запалили, а кад су завршили с пушењем, дали су лудом Бритвару да им чибукe прописно очисти од смоле и чађи. Све што је ишчачкао, Бритвар је уваљао длановима и стрпао у уста, квасио пљувачком и мљео зубима, као овца кад прежива.

Одспававши пола сата послје јела, шофери и поливачи докотрљали су бачву нафте. Тапшући трактор по лименим леђима, напунили су резервоар и наставили да дивовским црталима и лемешима разрезају пјесковиту љутицу. Старији су полако кретали кућама, а млађи започињали пјесму, да надвичу мотор. *Ансалдо* је поигравао у врелој измаглици, правећи све мање кругове, а на сусједној њиви ђипало је коло, мотајући се као бразда и скачући у све ширем кругу.

Утом се на хоризонту залелујао облак прашине и сладоледија на трициклу. Да не би бацио сладолед и остао без дневног пазара, Шабан није жалио труда и по највећој жеги кренуо је у њиве да тражи сеоску дјецу. Иако се растопљени сладолед једва држао у уским, танким корнетима и капао по одјећи, распродао га је за тили час и оставио нас да жалимо што му сандук није већи. Заправо нам га је дао на вересију, јер нико од дјеце није имао новац, него смо плаћали кокошијим и пачијим јајима, и обећали смо, а очеви се сложили, да му платимо кад дође поново у село. Остали су облизивали умазане прсте и брисали уста од трагова слатког крема, а ја брисао сузе, јер ми је брат забранио да узем сладолед док не извадим зуб који се већ данима климао. Није ми помагало ни што сам се расплакао, ни што сам му пријетио старијим братом, да ћу га за ову неправду тужити њему кад се врати из морнарице.

Заборавивши на неправду, опчињен снагом трактора и призором изораних бразда дуж великог поља, готово да нисам обраћао пажњу на брата кад ми је везивао конач за климави зуб. Пробудио сам се из снатрења тек кад је тргао конач и зуб се забијелио на његовом длану. Климавог млијечњака више није било у мојим устима, али ни сладоледа у кантама сладоледијиног трицикла и ја сам поново зајецао.

Нисам стигао да се расплачем колико сам умио и хтио, јер је на њиву баш тада стигао фотограф, те сам обрисао сузе и са осталом дјецом појурio према *ансалду*. Фотограф је муњевито обавио свој посао, Бубеки за умотавање сеоске крце поклонio *Борбу* са паксица и узјахао бицикл, да се у друштву са сладоледијом врати у град, а луди Бритвар, прдећи на уста и дупе да имитира звук трактораског мотора, отрчао за њима, да по рављанским биртијама сакупља опушке и прича о чуду невиђеном, о плугу што са четири цртала пори савску пјескушу и гусеницама што мељу камен, срчу блато, једу траву.

Серезејски коњи

Ансалдо је наставио да пори њиву по њиву, од свитања до мрака, а сељачка радозналост и чуђење ишчилили су већ прве ноћи, расхлађени флашама хладног пива пред задругом као таракторски мотор савском водом. Убрзо су и дјеца престала да долазе и у вријеме ручка да се мају око искљученог трактора, а и лудаци су се негдје изгубили.

Послије дужег затишја након буре коју је изазвао долазак трактора, село поново разбуди узбуђени Бубекин глас, који је све ове године од рата замјењивао звоно са сеоске цркве, коме није дозвољено да се огласи ни кад треба позвати народ на узбуну. Замјењивао је и књигу са

народним пјесмама, које је на учитељичин позив, пошто их је знао на десетине напамет, декламовао у разреду кад је другарица Августа морала да их предаје ђацима, а нисмо имали одакле да их читамо. Он ме је научио наизуст „Зидање Скадра” и „Смрт мајке Јутовића” које сам рецитовао на школским приредбама и гледао окупљене родитеље у задружном дому како рукавима и крајевима марама бришу сузе.

Овог пута Бубека није веселим гласом позивао мушкарце на састанак пред Задругом, ни жене на копање серезејских њива, већ оштро саопштавао да сви одмах дођу на Самарић. Није изговарао разлог те хитње, али су били сигурни да се морала догодити велика несрећа кад им не да мира ни на свету недјељу и хитали су ка језеру.

На обали језера већ је чекало неколико милиционера, око којих се гомилао народ попут голубова око шаке пшенице на стази испред задружног магацина. Тимарац и Роткин зет, најмршавији у селу и задужени за чување серезејских коња, само у гаћама, на којима су подврнули дугачке ногавице и боље притегли свитњаке, загазили су до кољена у блато и чакљама покушавали да дохвате црну масу, што се споро, као претоварен сплав, кретала површином воде.

Било је тешко пробити се кроз толико народа и прићи довољно близу да би се видјело шта се дешава. Стигао је и безноги Јово у нечијим колима са упрегнутим паром волова. Пошто није ни он могао да се пробије на обалу, нити ишта види од мноштва, чуо сам како му неко говори да су се то подавили серезејски коњи, читаво крдо, а шаљивција Клоцо, који је због језика већ два пута био у општинском затвору, сгнувши се да изгланца кицошке ципеле, попут гудала преко струна превлачећи марамицу преко дебело навиксане коже што шкрипи као расушена виолина кад пред Задругом одмара черга, објаснио је комшији Јови да су коњи забог *ансалда* извршили колективно самоубиство. Није било вријеме за смијех, јер су се срца стегла свима окупљенима на Јанковића ливади, и они који га чуше, само га мрко погледаше.

Чакље су закачиле један улар и надувена коњска трупла су стала да се као скела примичу обали. Многи су загазили, да и они помогну да се размрсе и развежу канапи, којима су коњи били везани једни за друге и у које су им се уплеле ноге кад су у паници покушали да се отргну од других. Сјекли су им конопце и с муком вукли их за ноге преко глиба, гунђајући и псујући онога ко их је повезао. Пробио сам се до њих баш у тренутку кад су извукли бијелца ватрогасне чете, кога сам препознао по гриви сплетеној у дебеле кике, јер од блата није се ни могла назријети његова сњежна длака.

Пред занијемљеним посматрачима ређали су се дорати, риђани, алати, кулаши и зекани, а кад су сви били на обали, блатњави, надувени и окићени јатима пијавица и мува, жене су стале да наричу, док су

мушкарци оборених глава и ћутке гужвали капе као над блиским мртвацем. Понеко је уздахнуо, понеко и сузу пустио, а управник задруге неколико пута поновио себи у браду: „Бар да им нисмо прошле недјеље пришили нове поткове.”

Најтужнији били су чланови ватрогасне бригаде, али не зато што су нешто много вољели своју лијену рагу, него што су знали да ће се без коња укинути њихово замајавање и дангубљење са тобожњим ватрогасним обавезама, те ће морати да запну и раде за трудодане као сви остали сељани. Стајали су мало по страни, гутали пљувачку и кршили прсте, а командир Нешо је тужно понављао: „Сада ћемо бити бескорисни. „Пришао му је Клоцо да га тобоже утјеши: „А толико смо вајде видјели од вас!”

Милиционери су пребројали настрадале коње и оградиле их моткама и шареним тракама, као другарица Аугуста плафон наше учионице за државни празник. Нису пуштали да им се приђе све док се није појавио дубички фотограф, звонећи са бицикла да му се направи пролаз. Сељаци су стали да узмичу од фото-апарата, у страху да не би били, ако би остали близу коња, оптужени за умјешаност у несрећу која их је задесила. Приближили су се другу Радуловићу тек кад је каиш апарата вратио на врат, да му и овога пута измоле *Борбу*.

Написавши да је из језера извађено дванаест коња, милиционери су закључили да се „несумњиво ради о саботажни протународних елемената”, записник гурнули у торбак и заскочили бицикле. Да их стигне, фотограф је, једном руком придржавајући апарат да га не удара по грудима и другом стишћући гувернал, добро упро на педала. Тек кад су отишли, народ је почео да слободније прича о томе шта се догодило. Коњи су били на паши, повезани једни за друге, и дошли су да угазе жеђ, али је предводник дубље загазио у блато, поплашио се и све их повукао у језеро.

На бицикл је скочио и управник задруге, те одмах за милиционерима стигао у Дубицу и кренуо да обилази канцеларије, убјеђујући другове из комитета да се не ради о саботажни, већ да је неко од сеоских лудака повезао коње конопцем и натјерао их у језеро, јер је чуо да им је одзвонило, да село има *ансалда* и више му ни за шта не треба туце коња, које сада морају само цаба да хране.

Чим је угледао прашину како заклања управникова леђа, Клоцо је попустио чвор црвене кравате, отресао перут с крагне и поправио танки сако забачен на рамена, вратио лимени чешаљ и огледалце у цепчић на грудима, испљунуо сажвакану сламку и повикао: „

– Људи, црко нам је и *ансалдо*! Поправљају га цијели дан, али не вриједи!

Многи су му повјеровали и нијемо га гледали. „Подвалили нам Та-лијани крнтију са старог гвожђа, мајку им жабарску!” наставио је Кло-

цо, тобоже и сам ојађен, да тврди пазар. По снужденим лицима и суним погледима видјело се да им је трактора, њиховог поноса, на коме су им завидјела сва села од Дубице до Градишке, жалије него свих коња, да су се неки и за груди хватали, уплашени да им срце не стане од туге. Из шока их је тргао Бубекин глас разума: „Зар ви Клоци вјерујете?” и масом се проломио уздах олакшања, који се претворио у псовке на рачун лажовчине.

Жене су се давно вратиле кућама, добро знајући да нема никога ко би обавио њихове свакодневне послове, а дјеца и мужеви сачекали су да им Бубека саопшти да полако крену ако не желе да се и сами лате ашова и помогну да се коњи покопају. „Ако нема добровољаца, а знамо да нема, наређено је из Општине да раку ископају момци из ватрогасне чете!” рекао је позивар на крају свог кратког говора. „Остали разлаз!” И свјетина крену да се расипа, спорим кораком и оборених глава, са рукама склопљеним преко леђа, као да иду у спроводу.

Надувене лешине су лежале на трави, покривене гроздовима пијавица и ројевима мува и обада, док нису стигла двојица Цигана, да са Роткиним зетом и Тимарцем одеру коже и однесу их на штављење. Везавши носеве марамама, Цигани су пажљиво остригали гриву са сваког врата и репа, напунили њоме два џака, један за кефара а један за тапетара у Дубици. Поскидали су и поткове са сваког копита, а Бритваров син је гунђао себи у браду: „Нека ми онда неко каже како поткове доносе срећу!” Један је дерао коже, други газио по блату и води да покупи са дна исјечене конопце. Отресајући пијавице са блатњавих листова и бутина, уздисали су за старим временима, кад су њихови очеви били дјеца и продавали пијавице по једну форинту и двадесет крајцера, или за пет франака и осамдесетпет септима, како у којој држави. Ставили су у шешир неколико пијавица за дубичког берберина, да му се нађу ако неки старац пожели да му их залијепи на болна леђа, залегли преко наслаганих кожа у колима и шицнули мотком мршавог коња, који је час клецао, час сипљиво кашљуцао.

Кад је зашло врело сунце и ватрогасци са пројом и младим луком појели сва кувана јаја што су донијеле брижне мајке, засукали су рукаве и ногавице, плунули у шаке и, пијући ракију чешће него воду, на мјесечини до зоре копали огромну раку, димили дебелим цигаретама у новинској хартији, не би ли ублажили смрад лешина и растјерали комарце, што су кидисали на њихов зној више него на крв, и гадно псовали.

Дошавши ујутро на пливање и роњење у Самарићу прије школе, иако су нам то родитељи изричито забранили због воде коју су сигурно окужиле јучерашње лешине у језеру, ми, дјеца, затекли смо на оба-

ли само поваљану траву и велику земљану грбу, надувену попут богатог трапа, с које се види цијело језеро. Величином ме је подсјетила на трапове у Мијатовој башти, највеће у селу, и крађу у којој смо дебело оманули, схативши послје дуготрајног ноћног копања смрзнуте земље да смо умјесто онај с јабукама, потрефили трап с кромпиром.

Пењали смо се на врх грбе и трчали до ивице обале, да се што јаче одбацимо и што дубље заронимо у воду, босим табанима тако утабавајући коњску хумку. Пливали смо паски и женски, старији савски, а Бритваров син плутао је са великим тиквама, везаним преко груди и протуреним кроз пазуха тако да га држе на површини, и ми смо га тобоже озбиљно, питали да ли их је то његов отац толико надувао пумпом за бицикл. Пошто није могао да зарони с тиквама, чикали смо га да су његове велике клемпаве уши једине шкољке које нису под водом.

Те године рано је пао, за само двије ноћи и један дан, огроман снијег и лед чврсто окувао воду Самарића. Одмах послје школе довлачили смо санке и са грбе, која је порасла од утабаног снијега, хватали залет, настављајући и по мјесечини да се такмичимо ко ће даље отклизати низ језеро, што су нам родитељи, такође, изричито бранили у страху да не разбијемо лед и утопимо се као њихови коњи.

– Кад би се то десило, послали би фотографа да нас све услика – рекао нам је Бритваров син, а неко је предложио да се одмах сликамо и ми смо легли у стврднути снијег, да направимо своје силуте.